

Hetken merkityksen jäljillä

ERIKSEN, THOMAS H. (2001). *Tyranny of the moment. Fast and slow time in the information age.* 180 s. Pluto Press, London.

Norjalainen sosiaaliantropologi Thomas Eriksen pohtii teoksessaan ajan merkitystä jatkuvasti tehostuvassa viestintäyhteiskunnassa. Lähtökohdiltaan kirjan aihe on mielenkiintoinen, joskin teknologian roolista ja merkityksestä eletyissä ajassa on kirjoitettu runsaasti. Esimerkiksi Jeremy Rifkin kirjassaan *Time wars* (1987) puretti samankaltaisiin teemoihin jo miltei 15 vuotta aiemmin. Eriksenin kirjassa aikaa käsitellään niukkana resurssina, joka on informaatioajan vähenevä perusosa. Kirjan pääväittäjä vaikuttaa olevan se, että viestintäteknologian tehostuminen johtaa käytettävissä olevan ajan vähenemiseen. Näkökulma on mielenkiintoinen, koska teknologian kehittämisen ensisijainen motiivi on luoda uusia valinnan mahdollisuuksia ja helpottaa ihmisten rutiineja.

Kirjassa on kahdeksan lukua. Lyhyessä johdannossa hahmotetaan kirjan rakenne ja se mistä puhutaan jatkossa. Toisessa luvussa (joka on ensimmäinen varsinainen osa) tarkastellaan informaatiokulttuurin ja -kultin olemusta. Kirjoittaja tyytyy melko suoraviivaiseen esitykseen tietoyhteiskunnasta eikä pohdi syvällisemmin käsitteen kielellistä rakentumista. Informaatiokontekstin jälkeen, luvussa kolme, hän siirtyy arvioimaan yhteisöllisyyttä kulttuurihistorian näkökulmasta. Tarina alkaa kirjoitustaidon kehittymisestä ja sen merkityksestä tiedon luonnissa. Tämän ohella käydään läpi kellon ja rahan merkityksen historiaa. Kiire ja talous kun tuntuvat määrittävänä jokaista asiaa nyky-yhteiskunnassa. Retki kulttuurihistoriaan on sinänsä mielenkiintoinen, mutta jää melko pinnalliseksi ja irralliseksi. Kirjan pääteesit esitetään seuraavissa neljässä luvussa, joissa kuvataan informaatioaikaa nopeuden, jatkuvan kasvun ja niistä seuraavan elämäntavan muutoksen kautta. Teos päättyy normatiiviseen tunnelmointiin hetken (hitaan ajan) arvostuksen puutteesta ja tarpeesta kiireettömyyden vaalimiseen.

Eriksenin mukaan tärkeimmät nyky-yhteiskuntaa luonnehtivat tekijät ovat nopeus, eksponentiaalinen kasvu ja »pinoutuminen» (*stacking*). Näiden välisen suhteen hän näkee muutoksena, joka tapahtuu siirryttäessä lineaarisesta (implisiittisesti kausaalista) hierarkiasta hajanaisiin paloihin, joiden kautta informaatioajan nopeassa sykkeessä elävä yksilö rakentaa todellisuutensa. Nopeutuminen viittaa käytetyn ajan vähenemiseen arkielämän toiminnoissa. Tämän osoittamiseksi kirjoittaja käyttää runsaasti esimerkkejä elämän eri alueilta – kuten teatteriesityksen keston muuttuminen: Kun sodan jälkeisinä vuosina Henrik Ibsenin *Rosmersholm*-näytös kesti neljä tuntia, vuonna 1998 se esitettiin alle kahdessa tunnissa (s. 49). Eriksenin mukaan muutos on ollut vielä dramaattisempi viestinnällisissä käytännöissä: olemme siirtyneet nopeaan sekuntiyhteiskuntaan.

Eksponentiaalinen kasvu liittyy jatkuvaan ajalliseen kiihtymiseen. Eriksen siveltelee esimerkkejä lähes kaikilta elämän saroilta populaarimusiikin rytmikaasta len-

toliikenteen volyymeihin. Informaatioajan tärkeimpänä kasvukehityksenä hän näkee Internetin käytön eksponentiaalisen kasvun, joka symboloi hajanaisen ja epäjatkuvan tietoyhteiskunnan syvää olemusta. Internet kuvataan kirjassa demokraattisena kokonaisuutena. Eriksenin perustelee tätä sillä, että verkossa niin maailmanlaajuisen suuryrityksen kuin yksittäisen ihmisenkin sivut ovat tasaveroisia.

Ajan nopeutumisen sekä materian ja tiedon jatkuvan kasvun seurauksena inhimillinen elämysmaailma on muuttunut hierarkkisesta hajautuneeseen. Uutta asetelmaa luonnehtivat ajallinen epäjatkuvuus, kerrostuneisuus ja kiireellisyys. Kirjoittaja maalailleekin ajatusta elämästä »pinottavassa legoyhteisössä» (s. 119). Postmoderni aika on sallinut omien todellisuuksien (kuten legotalojen) rakentamisen ilman yleistä ohjekirjaa. Tällöin niistä muodostuu alati muuttuvia, värikkäitä ja yksilöllisiä. Muutoksen aiheuttaa parempien vaihtoehtojen etsiminen ja nopea mukautuminen uuteen tilanteeseen. Tässä kiteytyy kirjan pääsanoma: Eletty aika on muuttunut »hitaasta» »nopeaksi». Hidas aika viittaa rauhalliseen hetkeen, ei mihinkään objektiiviseen tai konkreettiseen aikamäärään. Nopeaa aikaa edustavat kiireellisyys, tavoitettavuus ja pinnallisuus.

Eriksenin tavassa kirjoittaa näkyy selvästi postmodernin tieteen tekemisen henki, jota luonnehtivat hajanaisuus ja hetkellisyys. Eriksen sisällyttää teokseensa myös runsaasti nykyhetken kritiikkiä. Hän kuitenkin toteaa, ettei haikaile paluuta aikaan ennen Internetiä vaan pyrkii esittämään informaatioajan epäsuoria ja tahoittomia seuraamuksia (s. viii).

Teos pohjautuu ensisijaisesti eletyn elämän esimerkeille. Kirjoittaja menee tässä mielestäni hieman liiallisuuksiin. Esimerkit käsittelevät yhdessä ääripäässä kreikkalaisen filosofian perusteita ja toisessa ääripäässä kylmän sodan ja kansainvälisen politiikan muutosta. Lienee sanomattakin selvää, että esimerkit jäävät pinnallisiksi ja kytkös varsinaiseen aiheeseen on heikokko. Toisaalta hajanaisuus sopii kirjan teemaan. Erityyppiset kulttuurihistorialliset ja yhteiskunnalliset esimerkit havainnollistavat hajanaista tietotodellisuuttamme. Lukija voi poimia yksittäisiä sirpaleita ja rakentaa niiden avulla oman mielikuvansa kirjan sanomasta.

Eriksen käsittelee mielenkiintoisia ajatuksia ajallisuuden roolista yhteiskunnan muutoksessa. Hänen teesinsä eivät kuitenkaan ole uusia, vaan niitä on käsitelty lukemattomia kertoja aikaisemmissa, jo 1960-luvulla kirjoitetuissa kirjoissa. Lisäksi tästä teoksesta puuttuu selkeä teoreettinen ote, johon väittämät nojaisivat. Kirja koostuu pikemminkin säikeistä ja sirpaleista eli yksittäisistä näytteistä, jotka kuvastavat erilaisia ajatusrakennelmia. Näiden rakennelmien analyttinen perustelu sen sijaan jää hyvin vähäiseksi. Kirja vaikuttaa enemmänkin ajatuksia herättävältä johdannolta teknologian ja kulttuurin suhteeseen.

Kirjoittajan tavassa yhdistää ajan ja paikan suhteita näkyy selvästi antropologinen tapa jäsentää yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Tyypillisesti aika nähdään määrävänä tekijänä erilaisten käyttäytymismallien ja -tapojen muodostumisessa ja maantieteellisesti kiinnosta-

vat teemat ovat anekdootteja. Eksplisiittisesti Erikseen ottaa kantaa ajan ja tilan välisen suhteeseen vain yhdessä kohdassa sivumainintana (s. 123). Implisiittisiä viittauksia tilallisuuteen kirjassa on useita, mutta kirjoittaja ottaa ne kuitenkin liian annettuna. Esimerkiksi paikallisten käytäntöjen merkityksen huomioon ottaminen on liian suoraviivaista. Lisäksi Erikseenillä on perin suoraviivainen mielipide tilan merkityksen häviämisestä informaatioteknologian myötä. Hän käsittääkin tilan ensisijaisesti sosiaalisena vuorovaikutuksena. Tämä on tietysti erittäin tärkeää, mutta myös rakenteelliset ja fyysiset tekijät vaikuttavat ilmenevien käyttäytymistapojen ja -toimien ilmiasuun. Itse olisin kaivannut enemmän tämänsuuntaista pohdintaa.

Kielellisesti teos on helppolukuinen, joskin eräissä kohdissa lukijalta odotetaan erikoiskäsitteiden tuntemusta. Kirjaa on kuitenkin helppo suositella yleisteoksena

niille, jotka ovat kiinnostuneet teknologian ja viestinnän kulttuurisesta tutkimuksesta. Syvällisempää analyysia haluaville teos jättää onton olon. Tästä näkökulmasta se on itse asiassa hieman oman tematiikkansa vanki – hajanainen, pinnallinen ja yleistä totuutta välttelevä viidakko, jossa kirjailija peräänkuuluttaa subjektiivista hetkeä yhteiskunnallisesti merkityksellistettynä tapahumana.

KIRJALLISUUS

Rifkin, J. (1987). *Time wars: the primary conflict in human history*. 302 s. Simon & Schuster, New York.

TOMMI INKINEN

*Maantieteen laitos,
Turun yliopisto*